

SU/Marjukka Hietaniemi

25.6.2009

Elinaikakerroin ja perhe-eläke

1 Perhe-eläke vuoteen 2010 asti

Perhe-eläke määräytyy edunjättäjän eläkkeen perusteella. Edunjättäjän eläke on joko edunjättäjän saama eläke tai se työkyvyttömyyseläke, jota hän olisi saanut, jos hän olisi tullut työkyvyttömäksi kuoleman sijaan. Perhe-eläke on enintään edunjättäjän eläkkeen suuruinen, jos edunsaajina on leski ja vähintään kaksi lasta.

Leskeneläke on enintään puolet edunjättäjän eläkkeestä. Leskeneläkettä vähennetään lesken oman eläkkeen perusteella yleensä joko laskennallisen oman eläkkeen mukaan tai oman maksussa olevan eläkkeen mukaan. Eläkkeen vähentäminen tehdään eläkkeensaajalle heti, työelämässä oleville kuuden kuukauden alkueläkkeen jälkeen tai nuorimman lapsen täyttäessä 18 vuotta.

Elinaikakerrointa ei vielä ehditty lainkaan soveltaa perhe-eläkkeisiin, vaikka se oli jo vuonna 2005 voimaantulleessa laissa mukana. Vanhuuseläkkeestä olisi poistettu vuodesta 2010 alkaen elinaikakertoimen vaikutus ennen perhe-eläkkeen laskentaa, jos laki olisi jäänyt voimaan. Elinaikakerroin ei olisi vaikuttanut perhe-eläkkeeseen lainkaan silloin, kun leskellä on vielä elätettävänä alaikäisiä lapsia. Elinaikakerrointa olisi sovellettu vasta leskeneläkkeeseen sitä vähennettäessä. Leskeneläkkeeseen sovellettava elinaikakerroin olisi ollut sen vuoden kerroin, jolloin lesken omien tulojen mukainen vähennys tehdään leskeneläkkeeseen. Elinaikakerroin olisi pysynyt samana, vaikka leskeneläke lasketaan uudestaan lesken jäädessä omalle oikealle eläkkeelle.

$\text{Leskeneläke} = ((0,5 \times \text{edunjättäjän eläke}) - 0,5 \times (\text{lesken oma eläke} - \text{vähentämisen peruste})) \times \text{vähentämisvuodelle määrätty elinaikakerroin}$
--

Vähentämisen peruste on edunjättäjän eläke, mutta kuitenkin enintään 774,43 tai vähintään 387,13 euroa (vuoden 2009 tasossa).

2 Uudistukseen johtaneet syyt

Elinaikakerrointa sovelletaan vuodesta 2010 alkaen jo työkyvyttömyyseläkkeeseen. Elinaikakerrointa sovelletaan ansaittuun eläkkeen osaan, jotta se tulisi voimaan asteittain vanhuuseläkeikää lähestyttäessä.

Lain mukaan perhe-eläke on enintään edunjättäjän eläkkeen suuruinen, jos edunsaajina on leski ja vähintään kaksi lasta. Jos aikaisempi laki olisi jäänyt voimaan, näin ei kuitenkaan olisi joka tilanteessa tapahtunut. Perhe-eläke olisi ollut elinaikakertoimen vaikutuksen verran suurempi kuin edunjättäjän eläke olisi ollut, koska elinaikakertoimen vaikutus olisi poistettu perhe-eläkkeen pohjana olevasta eläkkeestä, eikä leskeneläkkeen elinaikakerrointa olisi vielä sovellettu, koska leskellä on lapsia.

Kerroin määräytyi aikaisemman lain mukaan leskeneläkkeen vähentämisvuoden mukaisesti. Kerroin ei silloin aina kovin hyvin olisi vastannut ikääntyneen leskeneläkkeensaajan elämäntilannetta. Esimerkiksi 90-vuotiaan avioparin

SU/Marjukka Hietaniemi

25.6.2009

eloonjääneen osapuolen leskeneläkkeeseen olisi sovellettu edunjättäjän kuolinvuonna määritellyn, sen hetkisen 62-vuotisikäluokan elinajan odotetta vastaavaa kerrointa. Elinajan pidentyessä tämä kerroin on huomattavasti leikkaavampi kuin lesken tai edunjättäjän oman eläkkeen mukainen kerroin olisi. Leskeneläkkeen alkaminen on tyypillisintä vanhemmalla iällä: esimerkiksi vuonna 2008 alkaneista leskeneläkkeistä, joille leskeneläkkeen vähentäminen oli tehty, noin 70 prosenttia kohdistui yli 70-vuotiaille leskille.

Lisäksi perhe-eläke on nykyiselläänkin haasteellinen eläkekokonaisuus erityisesti tietojärjestelmien kannalta. Perhe-eläkkeen elinaikakertoimen jättäminen entiselleen työkyvyttömyyseläkkeen elinaikakerroinmuutoksen yhteydessä olisi aiheuttanut vielä lisää monimutkaisuutta järjestelmälle.

3 Perhe-eläke vuodesta 2010 alkaen

Elinaikakerrointa ei poisteta perhe-eläkettä laskettaessa, vaan *perhe-eläke lasketaan siitä eläkkeestä, jota edunjättäjä työeläkelakien mukaan sai*. Kun elinaikakerrointa sovelletaan jo työkyvyttömyyseläkkeeseen, on perusteltua ottaa elinaikakertoimella vähennetty eläke pohjaksi myös perhe-eläkkeeseen.

Tässä käy niin, että edunjättäjän elinaikakerroin vaikuttaa aina perhe-eläkkeen määrään, jolloin se vähentää lapseneläkettä samoin kuin leskeneläkettä edunjättäjän eläköitymisiän tai enintään 62 vuoden iän mukaisella kertoimella. Koska avioparit useimmiten lienevät melko samanikäisiä, on edunjättäjän elinaikakertoimen käyttäminen ymmärrettävämpää. Lapseneläkkeen vähentäminen elinaikakertoimella taas on linjassa sen kanssa, että elinaikakerrointa sovellettaisiin jatkossa kaikkiin eläkkeisiin. Lisäksi lapseneläkkeet paranevat muuten työkyvyttömyyseläkkeeseen tehtävien muutosten johdosta.

4 Kustannus- ja eläketasovaikutukset

Vuonna 2005 voimaantulleeseen lakiin verrattuna muutos lisäisi tällaisenaan hieman kustannuksia. Kustannusvaikutus riippuu edunjättäjän iästä ja kuolinajankohdasta sekä elinaikakertoimen kehityksestä. Keskimääräiseksi kustannusvaikutukseksi voidaan lähivuosikymmenille arvioida noin 7 prosenttia perhe-eläkemenosta. Tämä johtuu siitä, että vanhemmissa ikäryhmissä elinaikakertoimen vaikutus leskeneläkkeeseen lievenisi. Nuorempien lapsettomiin leskien eläketasoon muutoksella ei olisi merkittäviä vaikutuksia, tosin elinaikakerroin vaikuttaisi myös alkueläkkeeseen toisin kuin nykyisin mukaan.

Toisaalta tilanteessa, että edunjättäjältä jäi leski ja lapsia tai vain lapsia, perhe-eläketaso alenee elinaikakertoimen soveltaminen vuoksi nykyisestä. Vajaa viisi prosenttia alkavista leskeneläkkeistä maksetaan leskille, joilla on lapsia elätettävänä. Perhe-eläkkeitä maksetaan siis pääasiassa ikääntyneille leskille, joten ikääntyneiden leskien aikaisempaan lakiin verrattuna parantuvaeläketaso vaikuttaa voimakkaammin kokonaiskustannuksiin.

Lapsiperheiden perhe-eläketaso alenisi elinaikakertoimen vaikutuksesta pidemmällä aikavälillä, mutta toisaalta, kun nuorten työkyvyttömyyseläkkeitä samalla parannetaan, korottaa tämä myös nuorten edunjättäjien jälkeen myönnettyjä perhe-eläkkeitä. Tyypillisimmin alaikäisiä lapsia lienee nuoremmilla henkilöillä.

SU/Marjukka Hietaniemi

25.6.2009

5 Elinaikakertoimen lievennyksen aiheuttaman kustannusten nousun kompensoiminen

Elinaikakertoimen lievennyksen aiheuttamaa perhe-eläkekustannusten nousua hillitään alentamalla leskeneläkkeen tasoa sitä vähennettäessä lesken omien tulojen johdosta, jolloin voidaan päätyä samaan kustannusvaikutukseen kuin aikaisemman lain mukaisen lesken elinaikakertoimen kanssa olisi tapahtunut.

Leskeneläkkeen vähentämisessä käytetään ennen vuotta 2010 vähennettävien leskeneläkkeiden osalta kahta rajamäärää. Alemman rajamäärän tarkoituksena on se, että pienituloisimmilla aviopareilla ei leskeneläke leikkautuisi niin rajusti. Vaikka leskellä olisi isompi eläke kuin edunjättäjällä, mutta alle alarajan, leskeneläke ei leikkaantuisi lainkaan. Ylemmän rajan tarkoituksena on huolehtia, että suurempituloisilla pariskunnilla leskeneläke alenee. Rajojen välillä vähennyksen perusteena käytetään edunjättäjän omaa eläkettä, jolloin leskeneläke alenee vain, jos lesken oma eläke ylittää edunjättäjän eläkkeen. Jos ylärajaa sovelletaan, se tarkoittaa, että edunjättäjän eläke ylittää tämän rajan. Tällöin ylärajaa alemmilla lesken tuloilla ei vähennystä tule, mutta jos myös lesken tulot ylittävät ylärajan, vähennystä tulee aina, vaikka lesken oma eläke muuten on alle edunjättäjän eläkkeen. Jos lesken oma eläke on edunjättäjän eläkettä ylärajan suuruisen euromäärän verran suurempi, menee leskeneläke nolnaan.

Leskeneläkkeen vähennyksen kaksi rajaa ovat olleet käytössä perhe-eläkeuudistuksen alusta lähtien. Aluksi tosin alaraja oli korkeampi ja se laskettiin asteittain nykyiselle tasolle. Laskentaa yksinkertaistaa ja tarvittavat kustannussäästöt saadaan aikaan, kun rajoja on vain yksi, joka on nykyisten rajojen välissä. Raja on vuodesta 2010 alkaen 596 euroa (vuoden 2009 tasossa).

Leskeneläkettä ei vähennetä siis koskaan, jos lesken oma eläke on alle 596 euroa, mutta aina, jos se ylittää sen, riippumatta edunjättäjän eläkkeestä. Leskiä, joilla leskeneläkkeen vähennyksessä eläketulot olivat yli 596 euroa, on runsaat 50 % kaikista leskistä, joille leskeneläkkeen vähennys on tehty. Uudistus tarkoittaa mm. sitä, että perhe-eläkkeen alenema koskee vain leskiä, joilla on yli 596 euron oma eläke, kun aikaisemmin elinaikakerroin olisi vaikuttanut pienempituloisiin, riippumatta siitä pieneneekö leskeneläke eläkkeen vähentämistilanteessa vai ei.

SU/Marjukka Hietaniemi

25.6.2009

Esimerkkejä uudistuksen vaikutuksista

1 Edunjättäjän eläke alle 387	Uudistuksen vaikutus
- Lesken oma eläke alle 387	Ei vaikutuksia
- Lesken oma eläke yli 387, alle 596	Leskeneläke nousee, kun ei tule vähennystä
- Lesken oma eläke yli 596	Leskeneläke nousee, kun vähennys pienenee
2 Edunjättäjän eläke välillä 387–596	
- Lesken oma eläke alle 387	Ei vaikutuksia
- Lesken oma eläke 387–596	Leskeneläke nousee, jos lesken oma eläke suurempi kuin edunjättäjän, koska vähennys pienenee Ei vaikutuksia, jos alle edunjättäjän
- Lesken oma eläke yli 596	Leskeneläke nousee, kun vähennys pienenee
3 Edunjättäjän eläke yli 596 mutta alle 775	
- Lesken oma eläke alle 596	Ei vaikutuksia
- Lesken oma eläke yli 596, pienempi kuin edunjättäjän	Leskeneläke pienenee, kun vähennystä tulee toisin kuin ennen
- Lesken oma eläke yli 596, suurempi kuin edunjättäjän	Leskeneläke pienenee, koska vähennys suurenee
4 Edunjättäjän eläke yli 775	
- Lesken oma eläke alle 596	Ei vaikutuksia
- Lesken oma eläke 596–775	Leskeneläke pienenee, kun vähennystä tulee toisin kuin ennen
- Lesken oma eläke yli 775	Leskeneläke pienenee, koska vähennys suurenee

Laskuesimerkki muutoksesta (oletus, että edunjättäjälle ei ole sovellettu vielä elinaikakerrointa):

Edunjättäjän eläke 800, lesken oma eläke 700

Nykyisen lain mukaan:

$$(0,5 \times 800) - 0,5 \times (700 - 800)^+ = 400 \times \text{eak}^{1)}$$

Uudistuksessa:

$$(0,5 \times 800) - 0,5 \times (700 - 596) = 348$$

Edunjättäjän eläke 2000, lesken oma eläke 1000

Nykyisen lain mukaan:

$$(0,5 \times 2000) - 0,5 \times (1000 - 775) = 887,5 \times \text{eak}^{1)}$$

Uudistuksessa:

$$(0,5 \times 2000) - 0,5 \times (1000 - 596) = 798$$

2 Laskuesimerkki parannuksesta:

Edunjättäjän eläke 350, lesken oma eläke 400

Nykyisen lain mukaan:

$$(0,5 \times 350) - 0,5 \times (400 - 387) = 168,50 \times \text{eak}^{1)}$$

Uudistuksessa:

$$(0,5 \times 350) - 0,5 \times (400 - 596)^+ = 175$$

1) eak = leskeneläkkeen vähentämisvuoden elinaikakerroin